

Застосування можливостей судової археології та судової антропології для ідентифікації людських останків

Юлія Гресь

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності, Національний університет «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України, м. Одеса, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8670-9779>, e-mail: julia.bayderina@gmail.com

У сучасних умовах розвитку судово-експертної науки актуальним є впровадження методів судової археології та судової антропології у сферу національного кримінального судочинства.

Ключові слова: *судова експертиза; криміналістична ідентифікація; судова антропологія; судова археологія.*

Using the Capabilities of Forensic Archaeology and Forensic Anthropology in the Identification of Human Remains

Yulia Hres

In the current conditions of the development of forensic science, the introduction of methods of forensic archaeology and forensic anthropology into the sphere of domestic criminal justice is relevant.

Keywords: *forensic examination; forensic identification; forensic anthropology; forensic archaeology.*

Після ескалації збройної агресії РФ проти України у 2022 році питання ідентифікації осіб, загиблих у результаті вчинення насильницьких дій, набуло надзвичайної важливості. Особливості сучасної слідчої та експертної практики обумовлені веденням активних бойових дій на частині територій України, здійсненням ракетних обстрілів цивільного населення та протиправною діяльністю військ країни-агресорки на тимчасово окупованих територіях нашої держави, які утворюють масові поховання з метою приховання своїх злочинів.

У таких умовах в Україні гостро постала проблема ідентифікації ви-

явлених обгорілих, муміфікованих або скелетованих останків, або тих, що перебувають на таких стадіях розкладання, коли неможливо виявити зразки, придатні для проведення молекулярно-генетичної експертизи. Саме тому важливим є розширення можливостей сучасної експертної практики за допомогою застосування міждисциплінарного підходу, який дає змогу активно впроваджувати можливості судової археології та судової антропології в національну практику ідентифікації людських останків.

Судова археологія — це спеціалізована галузь криміналістичних

знань, яка дає змогу застосовувати археологічні методи для пошуку, дослідження та належного вилучення прихованих речових доказів і людських останків [1]. Фахівці у цій сфері застосовують археологічні методи з метою проведення розкопок, ексгумації останків і вилучення предметів, що мають значення для кримінального судочинства, належної реєстрації, збереження, а також реконструювання та оцінювання місця потенційного злочину [2, с. 18].

Цінність застосування археологічних методів у межах забезпечення кримінального судочинства пов'язана з тим, що вони сприяють належному проведенню розкопок могил за аналогією з археологічними розкопками історичних пам'яток, фіксуванню просторового розташування могили або декількох могил та об'єктів у них один щодо одного, фіксуванню поз виявлених тіл, а також супровідних предметів-артефактів, які можуть надати додаткову інформацію та які можна застосувати для здійснення ідентифікації виявлених останків.

У нерозривному симбіозі з методами судової археології у світовій практиці застосовують методи генетичної ідентифікації та судової антропології.

Якщо стан і кількість виявлених останків не дають змоги провести молекулярно-генетичну експертизу та визначити ДНК-профіль людини, останки якої виявлено, значної цінності набувають саме методи судової антропології. Судова антропологія є особливою галуззю криміналістичного знання, яка спрямована на за-

безпечення проведення ідентифікації виявлених кісткових залишків шляхом застосування остеологічних методик. Остеоскопія та остеометрія дають змогу визначити, чи належать виявлені останки до людських, а також з'ясувати расу, стать, вік, певні індивідуальні особливості особи, залишки якої виявлено [3].

Варто зауважити, що застосування можливостей судової археології та антропології в експертній практиці України є важливим не лише у воєнному контексті ідентифікації жертв збройної агресії РФ, а й під час розслідування інших кримінальних правопорушень. Зокрема, методи цих галузей криміналістичного знання будуть корисними та результативними в разі виявлення останків у водоймах, лісах, колодязях, підвальних приміщеннях або погребях, а також безіменних похованнях. Ідентифікація таких останків може мати ключову роль у розслідуванні кримінальних проваджень, відкритих за фактом зникнення особи, убивств, пов'язаних із прихованням трупа, тощо.

Науковці зазначають, що основою ідентифікаційних можливостей судової антропології є закономірність варіації в анатомії скелета людини, обумовлена статтю особи, особливостями процесу індивідуального зростання, географічними умовами проживання та індивідуальною допустимою нормальною варіацією між різними особами того самого віку, статі й раси [4, с. 21].

Зважаючи на пропозиції О. В. Нарожної [5, с. 192—193], пропонуємо запитання, які можна поставити екс-

пертові — судовому антропологу в разі призначення антропологічної експертизи:

— «Чи належать надані для дослідження останки (кістки, їх частини) людині?»;

— «Скільком людям належать останки, надані для дослідження?»;

— «Скільки часу минуло з моменту смерті людини, чиї останки надано для дослідження?»;

— «Якого віку була особа на момент смерті?»;

— «Якої статі була особа?»;

— «Яким є походження (раса) людини?»;

— «Якого зросту була людина?»;

— «Чи є якісь ідентифікаційні характеристики (старі травми, хвороби або інші особливості), що характеризують останки, надані для дослідження?»;

— «Що спричинило смерть?»;

— «Якщо смерть особи, чиї останки надано для дослідження, має насильницький характер, то у який спосіб її було заподіяно? Який тип травми? Яку зброю або знаряддя було застосовано?»;

— «Чи містять останки, надані для дослідження, ознаки механічного, термічного або хімічного впливу, що могло вплинути на стан їх збереженості або ідентифікацію?».

Розв'язання ідентифікаційних завдань, пов'язаних із реконструкцією зовнішнього вигляду особи за виявленими останками, може потребувати застосування досягнень сучасних інформаційних технологій, що дасть змогу отримати об'ємну комп'ютерну візуалізацію ймовірного прижиттєво-

го вигляду особи. Окрім того, результативність роботи судових археологів та антропологів можна підвищити, об'єднавши їхні зусилля із судовими одонтологами, токсикологами й ентомологами.

Маємо констатувати, що ідентифікація обгорілих, муміфікованих або скелетованих останків, а також останків з іншими пізніми трупними явищами, є надзвичайно складним процесом, що потребує залучення експертів особливої спеціалізації та належного їх технічного оснащення. Проте розширення методології ідентифікаційних досліджень завдяки застосуванню міждисциплінарного підходу (зокрема, методів судової археології та судової антропології) обумовлене сучасними потребами українського суспільства та слідчою практикою.

Перелік джерел посилання

1. Судова археологія та судова антропологія / ICMP : вебсайт. URL: <https://icmp.int/uk/що-ми-робимо/наука-і-технології/судова-археологія-та-антропологія/#:~:text=Судова%20антропологія%20—%20це%20галузь%20криміналістики,останків%2C%20вилучених%20у%20криміналістичному%20контексті> (дата звернення: 28.03.2025).
2. Клінкнер М., Сміт Е. Борнмутський протокол про захист і розслідування масових поховань. International Commission on Missing Persons, 2022. 28 с. URL: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2022/02/11489-FMC-Mass-Graves-Project-UKRAINE-V3.0-HI-RES.pdf> (дата звернення: 28.03.2025).
3. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України : наказ МОЗ України від 17.01.1995 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#top> (дата звернення: 28.03.2025).

4. Mushumba H., Krebs O., Jopp-van Well E., Nzasabimana D., et al. Forensic anthropological examination and DNA analysis in the identification of human remains in Rwanda. *Rwanda Medical Journal*. 2016. Vol. 73. Is. 1. Pp. 17—23. URL: https://www.researchgate.net/publication/310844253_FORENSIC_ANTHROPOLOGICAL_EXAMINATION_AND_DNA_ANALYSIS_IN_THE_IDENTIFICATION_OF_HUMAN_REMAINS_IN_RWANDA (дата звернення: 28.03.2025).
5. Нарожна О. В. Впровадження досягнень судової археології та судової антропології при розслідуванні незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини. *Правова держава*. 2023. № 49. С. 190—198. DOI: 10.18524/2411-2054.2023.49.276057 (дата звернення: 28.03.2025).